

Ліана Вакулєнко

### УКРАЇНСЬКІ КАРПАТИ У ПІЗНЬОРИМСЬКИЙ ЧАС (ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ). —

К., 2010. — 304 с.



Одним з найцікавіших періодів історії України була друга чверть I тис. Саме тоді, на зламі античної та середньовічної доби, в ході переселення варварських племен, формувалася сучасна етнічна карта Європи. Міграційні процеси відіграли особливу роль в історичному розвитку Карпатського краю, а його територіальне розташування, наближеність до кордонів Римської імперії, обумовили важливе місце в подіях європейської історії. Представлена монографія присвячена висвітленню складних етнокультурних і соціально-економічних процесів на території Українських Карпат, що відбувалися в той період. Вона написана відомим у Європі вченим, спеціалістом з історії та археології племен римського часу та раннього середньовіччя, про що свідчить солідний список праць, опублікованих у вітчизняних і зарубіжних виданнях. Л.В. Вакулєнко розкопала низку знакових пам'яток першої половини I тис. у Прикарпатті та Подністер'ї.

Праця складається з восьми розділів, доповнених значною кількістю ілюстрацій. Після першого розділу, традиційно присвяченого історії дослідження та основним проблемам вивчення східнокарпатських старожитностей, у кількох частинах книжки висвітлено різні аспекти культури карпатських курганів. 20-річними польовими дослідженнями, здійсненими експедиціями під керівництвом автора на території Івано-Франківської та Чернівецької областей, відкрита низка пам'яток культури карпатських курганів, а здобуті унікальні матеріали дозволили запропонувати нове бачення у розв'язанні різних загальних проблем європейської історії. Особливо слід відзначити розкопки поселень і курганних могильників III—IV ст. поблизу сіл Пилипи, Товмачик, Королівка і

Трач на Галицькому Прикарпатті. Там відкрито селища з виключно заглибленими житлами, з тотальним переважанням гончарної кераміки, особливо виділяється великий унікальний для Східної Європи комплекс зерносовищ біля с. Пилипи. Яскравою характерною рисою культури є поховальний обряд — спалення тіла померлого на вогнищі, над рештками якого насипали курган. Сучасна методика розкопок дозволила отримати нову інформацію щодо могильників: їхнє планування, облаштування могил, поховальну обрядність. Розроблена типологія поховань, проблема соціальної та майнової диференціації, реконструйовані поховальні звичаї. Проаналізовані також матеріали курганних могильників на території румунського Прикарпаття. З позицій нових наукових розробок і досягнень розглянуті матеріали минулих розкопок, здійснені в 1930-і роки на території Галицького Прикарпаття та представлені в монографії М.Ю. Смішка. Все це дозволило визначити місце культури карпатських курганів у просторі й часі.

У побуті прикарпатського населення переважав гончарний посуд місцевого виготовлення, менше представлені ліпний та імпортований провінційно-римський. Автор розробила типологію керамічного комплексу та прослідкувала походження окремих його форм. Розглянуті також інші знахідки — знаряддя праці, прикраси та елементи одягу, предмети озброєння та кінського спорядження тощо. На основі датованих речей розроблено хронологію культури карпатських курганів. Час її існування визначений у межах C1b—D1 загальноєвропейської періодизації. У розділі, присвяченому виробництву та торгівлі, велику увагу приділено землеробству, яке мало високий рівень розвитку і становило основу економіки. Л.В. Вакулєнко аргументовано заперечує традиційне уявлен-

© Б.В. МАГОМЕДОВ, 2012



ня про переважно скотарський характер господарства давнього населення Прикарпаття. Виникнення гончарства пояснюється безпосередньою участю римських майстрів, вихідців з провінцій. У зовнішній торгівлі найінтенсивнішими були зв'язки зі східними провінціями Імперії, звідки надходили амфори з вином та олією, скляний посуд, намисто та ін. Головним експортним товаром місцевого населення автор вважає сіль, на поклади якої багата територія Прикарпаття.

На тлі інших культурних утворень Східної Європи культура карпатських курганів демонструє найбільше спільних рис з черняхівською. Це не можна пояснити їх етнічною спорідненістю. Дуже переконливою є оригінальна гіпотеза Ліани Василівни про ототожнення цього населення з народом тайфалів. Він відомий з творів римських письменників і, на думку більшості істориків, мав германське походження. Але, як на мене, в ліпному посуді культури карпатських курганів достатньо помітні фракійські (або карпо-дакійські) риси. Тож, найімовірніше, той народ складався з прибульців і підкореного місцевого населення.

Останній розділ монографії присвячений етнокультурній ситуації на території Українського Закарпаття в першій половині I тис. Особливу увагу приділено поховальним звичаям, економічним і культурним зв'язкам населення. Нове обґрунтоване хронологічне і культурне визначення пам'яток римського часу на території Закарпаття, зокрема таких як могильник Солонці, дозволило виявити визначальну роль міграції на ті землі населення з північно-західних територій Європи, отже зовсім по-іншому представити етнокультурну ситуацію на південному підгір'ї.

Здійснений автором комплексний порівняльний аналіз археологічних матеріалів, розгляд їх на тлі тогочасних загальноєвропейських реалій показав, що пам'ятки пізньоримського часу, відкриті на територіях по різний бік Карпатського хребта, не були єдиною археологічною культурою, як вважалося раніше. Матеріали свідчать, що протягом пізньоримського періоду на території Прикарпаття відбувся стабільний розвиток населення, археологічним втіленням якого була культура карпатських курганів. Закарпаття було територією, на яку раз у раз насувалися потужні міграційні хвилі, змінюючи етнічну карту краю. В монографії вперше переконливо доведено, що Прикарпаття і Закарпаття в пізньоримський період були різними етнічними і культурними областями, що докорінно змінює уявлення про тогочасну етнокультурну ситуацію в Карпатському басейні.

Нова монографія Л.В. Вакуленко — фундаментальне дослідження, що по-новому та яскраво відтворює картину історії населення Українських Карпат у пізньоримський час. Без сумніву, ця книжка буде з цікавістю сприйнята широким загалом археологів та істориків, сприятиме подальшому розв'язанню проблем вітчизняної та європейської історії. Вона також знайде зацікавлених читачів серед викладачів, працівників музеїв, студентів і всіх, хто небайдужий до минувшини нашої країни.

*Б.В. МАГОМЕДОВ*